

2η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Η πρακτική και πολιτική διάσταση της φιλοσοφίας
ΚΕΙΜΕΝΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ: Αριστοτέλης, *Προτρεπτικός πρὸς Θεμίσωνα*, απ. 8- 9

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Οι σοφιστές φαίνεται να είναι οι πρώτοι που συνέθεσαν λόγους προτρεπτικούς, λόγους δηλαδή με ηθικοδιδακτικό προσανατολισμό· δεν έδωσαν όμως σε αυτούς φιλοσοφική χροιά. Ο πρώτος που χρησιμοποιεί ένα λόγο προτρεπτικό για να διατυπώσει τις φιλοσοφικές του θεωρίες και βέβαια να συστήσει την εφαρμογή τους φαίνεται να είναι ο Αντισθένης ο Κυνικός.

Ο *Προτρεπτικός* του Αριστοτέλη δεν παραδίδεται από τη χειρόγραφη παράδοση των αριστοτελικών πραγματειών. Και δεν υπάρχουν παρά μόνο λίγες άμεσες αρχαίες αναφορές στο περιεχόμενό του. Γνωρίζουμε όμως το έργο σε ικανοποιητικό βαθμό, διότι ο νεοπλατωνικός φιλόσοφος Ιάμβλιχος (περ. 250-325 μ.Χ.) ενσωμάτωσε σχεδόν αυτολεξεί στον δικό του *Προτρεπτικό* εκτεταμένα αποσπάσματα του αριστοτελικού *Προτρεπτικού* (από Ιάμβλιχο, λοιπόν, προέρχεται το Κείμενο Αναφοράς).

Στον *Προτρεπτικό* ο Αριστοτέλης απευθύνεται στον ηγεμόνα της Κύπρου Θεμίσωνα (για τον οποίο δεν έχουμε καμιά επιπλέον πληροφορία από κάποια άλλη πηγή) και τον παροτρύνει να επιδοθεί στη φιλοσοφία. Ο Αριστοτέλης, βέβαια, δεν στοχεύει στον Θεμίσωνα. «Στην πραγματικότητα και στη βαθύτερη σημασία του το έργο είναι ένα μήνυμα προς τους νεαρούς άνδρες που συνέρρεαν στις αθηναϊκές σχολές, μια προσωπική ομολογία πίστης σε ένα ιδεώδες ζωής», τον θεωρητικό, φιλοσοφικό βίο. (I. Düring)

Ο *Προτρεπτικός* συντέθηκε στα χρόνια που ο Αριστοτέλης ζούσε και δίδασκε ακόμα στην Ακαδημία. Θεωρείται βασίμια ότι αποτελεί απάντηση στον λόγο του Ισοκράτη *Περὶ ἀντιδόσεως* (στον οποίο αναλυτικότερα καταφέρεται εναντίον του παιδευτικού προγράμματος της Ακαδημίας, ενώ προβάλλει ένα εκπαιδευτικό πρότυπο πολύ διαφορετικό από αυτό της πλατωνικής Ακαδημίας.)

Ο Αριστοτέλης επιδιώκει να αποδείξει ως απάντηση την αναγκαιότητα του φιλοσοφείν, επισημαίνοντας ότι ακόμη κι εκείνος που επιχειρηματολογεί εναντίον της φιλοσοφίας ήδη με αυτό φιλοσοφεί. Επομένως, βασική επιδίωξή του είναι να υπερασπίσει τη σωκρατική πρόταση ότι «*ὁ ἀνεξέταστος βίος οὐ βιωτὸς ἀνθρώπῳ*» και να την επικυρώσει με νέα επιχειρήματα από τη δική του βιοθεωρία. Είναι χαρακτηριστικός ο τρόπος με τον οποίο ολοκληρώνεται το κείμενο του *Προτρεπτικού*: «Επομένως, ή πρέπει να φιλοσοφούμε ή να πούμε αντίο στη ζωή και να φύγουμε από εδώ, γιατί φαίνεται πώς όλα τα άλλα δεν έχουν κανένα νόημα και είναι λόγια του αέρα.»

ΔΟΜΗ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

(Στα αποσπάσματα 1-7 ο Αριστοτέλης απευθυνόμενος στον Θεμίσωνα έχει ήδη αναφερθεί στη λανθασμένη αντίληψη ότι η ευτυχισμένη ζωή βασίζεται στην κατοχή εξωτερικών αγαθών. Υπενθυμίζει στον Θεμίσωνα ότι γνώρισε άντρες που εμπιστεύτηκαν υπερβολικά τον πλούτο, την τύχη και τη δύναμη, και στη συνέχεια δοκίμασαν απότομη κατάρρευση στη δυστυχία. Γι' αυτό στη ζωή, προτρέπει ο Αριστοτέλης, η ευτυχία δεν συνίσταται στο να έχουμε μεγάλη περιουσία, αλλά καλή ψυχική διάθεση. Γιατί ούτε ο πλούτος ούτε η δύναμη ούτε η ομορφιά χρησιμεύουν σε εκείνους που η ψυχή τους είναι σε κακή κατάσταση· αντίθετα βλάπτουν, αν δεν συνοδεύονται από φρόνηση. Γι' αυτό πρέπει να φιλοσοφούμε, χωρίς

να καταφεύγουμε σε προφάσεις, συνδέοντας αυτές τις προτροπές με άλλες που είναι χρήσιμες πραγματικά στην κοινωνική ζωή.)

Α' συλλογισμός

- Ο άνθρωπος διαθέτει «εργαλεία» στη ζωή του (παραδείγματα), τα οποία όμως μπορούν να γίνουν επικίνδυνα ανάλογα με τη χρήση τους (Τὰ ὑποκείμενα πρὸς τὸν βίον ἡμῖν ... τοῖς μὴ δεόντως αὐτοῖς χρωμένοις.)
- Η επιθυμία για απόκτηση ακριβούς και έγκυρης γνώσης (ἐπιστήμη - βλ. σχόλιο σελ. 15) και η κατάλληλη χρήση της μειώνει τον κίνδυνο αυτών των εργαλείων (Δεῖ τοίνυν ὀρέγεσθαι τῆς ἐπιστήμης ... δι' ἧς πάντα ταῦτα εὖ θησόμεθα.)
- Συμπέρασμα (φιλοσοφητέον ἄρα): αναγκαιότητα της φιλοσοφίας, η οποία δημιουργεί καλούς πολίτες και διδάσκει την τέχνη του βίου (Φιλοσοφητέον ἄρα ἡμῖν ... καὶ τὸν ἑαυτῶν βίον διάξειν ὠφελίμως.)

Πιο σχηματικά:

1. Το σώμα μας και όσα σχετίζονται με αυτό είναι όργανα
 2. Όλα τα όργανα μπορούν να χρησιμοποιηθούν με τρόπο καλό και ωφέλιμο ή με τρόπο κακό και βλαπτικό
 3. Η φιλοσοφία μας διδάσκει το καλό και ωφέλιμο τρόπο χρήσης των διαφόρων οργάνων
- Άρα, πρέπει να φιλοσοφούμε

Β' συλλογισμός

- Κατηγοριοποίηση των γνώσεων: (Ἔτι τοίνυν ἄλλαι μὲν εἰσιν ... ὥς ἂν ἡγεμονικωτέραις ὑπαρχούσαις τὸ κυρίως ὄν ἀγαθόν.)
- Συμπέρασμα: (φιλοσοφητέον) αναγκαιότητα της φιλοσοφίας, η οποία εμπεριέχει ορθή κρίση και φρόνηση (βλ. σχόλιο σελ. 15) (Εἰ τοίνυν μόνη ... φρόνησιν ἐν ἑαυτῇ περιεχούσης.)

Πιο σχηματικά:

1. Υπάρχει μια επιστήμη, η οποία μόνο αυτή κρίνει καλά και χρησιμοποιεί τον λόγο και θεωρεί ολόκληρο το αγαθό, που μπορεί να χρησιμοποιεί όλα τα πράγματα και να κυβερνά σύμφωνα με τη φύση.
 2. Αυτή η επιστήμη είναι η φιλοσοφία
- Άρα, Πρέπει να φιλοσοφούμε με κάθε τρόπο διότι η φιλοσοφία εμπεριέχει ορθή κρίση και την αλάνθαστη και επιτακτική γνώση

Πιο αναλυτικά:

Η πρώτη παράγραφος επισημαίνει την αναγκαιότητα της σωστής χρήσης όσων εργαλείων διαθέτουμε για τη ζωή· προϋπόθεση της σωστής χρήσης αποτελεί η ασφαλής και έγκυρη γνώση (ἐπιστήμη). Ειδικότερα, ο άνθρωπος διαθέτει για παράδειγμα το σώμα και όσα εξυπηρετούν το σώμα, σαν είδος εργαλείων (όργανα). Αυτά από μόνα τους δεν είναι ούτε κάτι καλό ούτε κάτι κακό. Η χρήση τους, όμως, ενέχει κινδύνους, και τις περισσότερες φορές προκαλούν το αντίθετο αποτέλεσμα. Κατά συνέπεια, απαιτείται (δεῖ) η ασφαλής και στέρεη γνώση (ἐπιστήμη) που θα αποτρέψει τους κινδύνους και θα συμβάλει στην καλύτερη χρήση τους (προσηκόντως), εξυπηρετώντας τον απώτερο στόχο του

ανθρώπου. Αξιοσημείωτη η κλιμάκωση: ο άνθρωπος επιζητά τη γνώση, μετά προβαίνει στην απόκτησή της με τελικό ζητούμενο όμως την εφαρμογή της και τη σωστή χρήση της (ὀρέγεσθαι - κτᾶσθαι - χρῆσθαι). Σε αυτήν τη γνώση στοχεύει η φιλοσοφία και γι' αυτό είναι απαραίτητη κατά τρόπο διττό, **εάν** θέλουμε να παρακολουθούμε σωστά τις κρατικές υποθέσεις (πρωθύστερο) και να διαμορφώνουμε επωφελώς την ιδιωτική μας ζωή: **Φιλοσοφητέον ἄρα ἡμῖν (= χρὴ ἡμᾶς φιλοσοφεῖν), εἰ μέλλομεν ὀρθῶς πολιτεύεσθαι καὶ τὸν ἑαυτῶν βίον διάξειν ὠφελίμως**. Η διατύπωση είναι δεοντολογική, στο πλαίσιο ενός υποθετικού συλλογισμού, αποκτώντας μία διάσταση διαχρονική (ἡμῖν = δοτική προσωπική ενεργούντος προσώπου).

Η δεύτερη παράγραφος αποτελεί ένα επιπλέον (Ἔτι...) επιχείρημα για την αναγκαιότητα της φιλοσοφίας, αφού αυτή μπορεί να χρησιμοποιεί σωστά όλα τα είδη γνώσης. Πιο συγκεκριμένα, κατά τον Αριστοτέλη η γνώση μπορεί να κατηγοριοποιηθεί σε διάφορα επίπεδα με διαφορετική στόχευση: **α)** γνώση που παράγει τα αγαθά της ζωής και γνώση που τα χρησιμοποιεί, **β)** είδη γνώσης που υπηρετούν και είδη γνώσης που επιτάσσουν: τα τελευταία εκπροσωπούν τον υψηλότερο βαθμό γνώσης και σε αυτά βρίσκεται το καθαυτό αγαθό (ο κεντρικός στόχος). Ακολουθεί **η υποθετική** διατύπωση: *Εἰ τοίνυν μόνῃ ἢ τοῦ κρίνειν ἔχουσα τὴν ὀρθότητα καὶ ἢ τῷ λόγῳ χρωμένη καὶ ἢ τὸ ὅλον ἀγαθὸν θεωροῦσα, ἥτις ἐστὶ φιλοσοφία, χρῆσθαι πᾶσι καὶ ἐπιτάττειν κατὰ φύσιν δύναται*: εάν η φιλοσοφία, εκείνο δηλαδή το είδος γνώσης που α) καταλήγει σε διατύπωση σωστής κρίσης, β) χρησιμοποιεί τη λογική και γ) στοχεύει συνολικά το αγαθό, μπορεί να χρησιμοποιεί όλα τα άλλα είδη γνώσης και να τα διευθύνει **σύμφωνα με τις αρχές της φύσης (κατὰ φύσιν)**, τότε πρέπει να φιλοσοφούμε (**φιλοσοφητέον = χρὴ φιλοσοφεῖν**), καθώς κατά την άποψη του Αριστοτέλη (ὥς...) μόνο η φιλοσοφία περικλείει τη σωστή κρίση και την αλάνθαστη (**ἀναμάρτητον**) γνώση, που διαθέτει τη δύναμη να καθορίζει τι πρέπει και τι δεν πρέπει να κάνουμε (**ἐπιτακτικὴν φρόνησιν**). Η διατύπωση και εδώ είναι δεοντολογική, αποτελεί το συμπέρασμα μίας ακόμη υποθετικής διατύπωσης, ενώ αιτιολογείται από την υποκειμενική παραδοχή για τη μοναδικότητα της φιλοσοφίας (ὥς **μόνης φιλοσοφίας** τὴν ὀρθὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀναμάρτητον ἐπιτακτικὴν φρόνησιν ἐν ἑαυτῇ **περιεχούσης**). [χαρακτηριστική η κορύφωση και στις δύο παραγράφους με το ρηματικό επίθετο φιλοσοφητέον]

Αξιολόγηση των συλλογισμών του Αριστοτέλη: Και οι δύο συλλογισμοί που παραθέτει ο Αριστοτέλης για την αναγκαιότητα ενασχόλησης με τη φιλοσοφία έχουν το εξής χαρακτηριστικό (που ονομάζεται «φυσιοκρατική πλάνη»): οι προκείμενες είναι περιγραφικές προτάσεις (ή προτάσεις του «είναι»), ενώ το συμπέρασμα έχει δεοντολογικό χαρακτήρα (είναι προτάσεις που εμπεριέχουν το «πρέπει»). Επομένως, γίνεται φανερό ότι οι προτάσεις του «πρέπει» δεν παράγονται με λογική αναγκαιότητα από τις προτάσεις του «είναι».

Ενδιαφέρουσες επισημάνσεις

- Είναι εμφανείς: α) η τελολογική θεώρηση (< **τέλος**= σκοπός. Τελολογία ή τελεολογία είναι η φιλοσοφική θεωρία σύμφωνα με την οποία ο κόσμος, τα όντα και τα φαινόμενα έχουν μια προκαθορισμένη σκοπιμότητα) που χαρακτηρίζει την αριστοτελική σκέψη και στις δύο παραγράφους. Προκειμένου να φανερωθεί ποιο είναι το πιο σημαντικό στη ζωή, είναι απαραίτητο να προσδιοριστεί ο απώτερος σκοπός στον οποίο οφείλει να κατευθύνεται, β) η αντίληψη πώς ό,τι παράγει η φύση είναι το καλύτερο, απ' όσα παράγουν οι άνθρωποι, γ) η διαχρονική αρχαιοελληνική

- αντίληψη της ισορρόπης σχέσης ανάμεσα στην ιδιωτική και δημόσια ζωή (πβ. **βίος και πολιτεία**), όπου προτεραιότητα έχει η δημόσια ζωή (πβ. τον ορισμό της εὐβουλίας στον πλατωνικό Πρωταγόρα).
- Ο λόγος ασκεί **ηγεμονικό** ρόλο στην ψυχή και τη ζωή του ανθρώπου. Πρόκειται για πλατωνική αντίληψη η οποία επανέρχεται και στον Αριστοτέλη (πβ. διάκριση των μερών της ψυχής) με διαφορετικό τρόπο. Στην ουσία εκφράζει την εμπιστοσύνη στην ανθρώπινη λογική, η οποία χαρακτηρίζει την αρχαία ελληνική σκέψη κατά την κλασική εποχή, ιδίως μετά το Σωκράτη, και πριν κλονιστεί από τις πολιτειακές μεταβολές που επέφεραν οι κατακτήσεις του Μ. Αλεξάνδρου.
 - Η φιλοσοφία επιδρά ολιστικά και ενοποιητικά στον άνθρωπο: α) η φιλοσοφία μπορεί να συμβάλει αποφασιστικά στον έλεγχο του ανθρωπίνου σώματος και να θέσει τις κατευθυντήριες γραμμές στις οποίες ο κάθε άνθρωπος θα μπορέσει να το διαχειριστεί προς όφελός του και β) η φιλοσοφία μπορεί επίσης να κατευθύνει το πνεύμα και τις επιμέρους γνώσεις προς τη σωστή πρακτική αξιοποίησή τους.
 - Στο συγκεκριμένο κείμενο ο Αριστοτέλης αναδεικνύει την ωφελιμότητα της φιλοσοφικής δραστηριότητας στην καθημερινότητα του ανθρώπου, απορρίπτοντας την εικόνα του «απόκοσμου φιλοσόφου» που η λαϊκή αντίληψη της εποχής, αλλά και ο Ισοκράτης είχαν (βλ. 1ο Παράλληλο κείμενο). Η διαφοροποίηση αυτή σε σχέση με το απόσπασμα της 1ης ενότητας από τα Μετὰ τὰ φυσικά (βλ. προηγούμενη ενότητα) φαίνεται με μια πρώτη ματιά να αποτελεί αντίφαση ή ανακολουθία. Εκεί ο Αριστοτέλης υποστήριξε ότι η φιλοσοφία δε συνδέεται με καμιά χρηστικότητα, τελικά όμως αφορά σε κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα και σε έκφραση της ζωής του ανθρώπου. Άρα, με αυτή την έννοια θα μπορούσε να χαρακτηριστεί χρήσιμη και ωφέλιμη γι' αυτόν. Η στοχοθεσία ωστόσο των δύο κειμένων είναι εντελώς διαφορετική.
 - Ο Αριστοτέλης στον *Προτρεπτικό* εκθέτει τις προσωπικές του απόψεις και καταστρώνει το προσωπικό του ιδεώδες για την ανθρώπινη τελείωση. Είναι εύλογο σε ορισμένες περιπτώσεις να υπάρχει μία ρητορική χροιά, ως ένα βαθμό προπαγανδιστική, εμμένοντας σε δεοντολογικές διατυπώσεις.

Επισημάνσεις συσχετισμών με άλλα προς διδασκαλία αριστοτελικά κείμενα

Το κείμενο μπορεί να συσχετιστεί με σημαντικές αντιλήψεις της αριστοτελικής ηθικής και πολιτικής φιλοσοφίας, που υπάρχουν σε μεταγενέστερα προς διδασκαλία κείμενα:

α) με αφορμή τις αναφορές **ήγεμονικωτέrais, ἐπιτάττειν, ἐπιτακτικὴν φρόνησιν** θα ήταν χρήσιμο να γίνει αναφορά στη διάκριση των μερών της ψυχής κατ' Αριστοτέλη, και κατ' επέκταση στη διάκριση των αρετών σε ηθικές και διανοητικές αρετές (βλ. Εισαγωγή στον Φιλοσοφικό Λόγο (Ηθικά Νικομάχεια), σσ. 138-139

β) με αφορμή τις αναφορές για το σώμα και την επικινδυνότητα της χρήσης του μπορεί να γίνει συσχετισμός με την αριστοτελική αντίληψη περί συναισθημάτων και ηδονής (Ηθικά Νικομάχεια, Β3, 1-2 & Β6, 10-13). Είναι γνωστό πως ο Αριστοτέλης ούτε εκθειάζει, αλλά ούτε και καταδικάζει τις τάσεις

που είναι εγγενείς στον άνθρωπο· αυτές οι τάσεις είναι αδιάφορες καθαυτές, γίνονται αγαθές ή κακές όταν, αντίστοιχα υποτάσσονται ή κυριαρχούν πάνω στον «δίκαιο κανόνα», τον οποίο η έλλογη φύση μας συλλαμβάνει για τον εαυτό της και προσπαθεί να επιβάλλει σε αυτές. Επιπλέον, ο άνθρωπος είναι ικανός τόσο για το καλό όσο και για το κακό. Στα Πολιτικά (1253a31-35) αναφέρει τα εξής: «Ο άνθρωπος, από την άλλη, γεννιέται εφοδιασμένος από τη φύση με όπλα για να υπηρετήσει τη φρόνηση και την αρετή, που όμως μπορεί να τα χρησιμοποιήσει εξ ολοκλήρου και για αντίθετους σκοπούς».

γ) Οι αναφορές **κρίνειν τὴν ὀρθότητα, τῷ λόγῳ χρωμένη, ὀρθὴν κρίσιν, ἀναμάρτητον** δείχνουν την εμπιστοσύνη των Ελλήνων στην ανθρωπίνη ικανότητα και παραπέμπουν στην έννοια του ορθού λόγου και στη συμβολή του για την ελεύθερη προαίρεση του ανθρώπου, όπως αναφέρεται και στον σχετικό ορισμό της ηθικής αρετής: Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετική, ἐν μεσότητι οὔσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὠρισμένη λόγῳ καὶ ᾧ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν (Ηθικά Νικομάχεια Β 6, 15).

Η έννοια του ορθού λόγου

Ο ορισμός της ηθικής αρετής στα Ηθικά Νικομάχεια περιέχει την αναφορά σε μια αρετή του νου. Για να είναι ηθικά ενάρετος, πρέπει είτε να διαθέτει ο ίδιος φρόνηση, είτε να ακολουθεί το παράδειγμα ενός φρόνιμου ανθρώπου. Η έννοια του ορθού λόγου είναι ο ακρογωνιαίος λίθος της αριστοτελικής ηθικής· είναι μια διανοητική ποιότητα η οποία στην ηθική του Αριστοτέλη έχει την ίδια λειτουργία με τη γνώση των Ιδεών στον Πλάτωνα. Αυτή η ικανότητα να βλέπουμε σωστά τα πράγματα, στον Αριστοτέλη αντίθετα με τον Πλάτωνα, δεν έχει τίποτε μυστηριώδες, αλλά είναι κάτι έμφυτο (λογική έχουν όλοι οι άνθρωποι), που καλλιεργούμενο με την αγωγή, γίνεται τελικά, καρπός της εμπειρίας και της σοφίας. Βέβαια, αν και ο Αριστοτέλης επεξεργάστηκε φιλοσοφικά την έννοια του ορθού λόγου, αυτή η έννοια είναι σωκρατική κληρονομιά. Η **φρόνησις** δεν είναι ούτε σοφία, ούτε επιστήμη, ούτε τέχνη «είναι μία ἕξις που ενέχει τον ορθό λόγο, που οδηγεί στην αλήθεια σε ό,τι αφορά το καλό και το κακό για τον άνθρωπο» (Ηθικά Νικομάχεια 1140b 5-6).

- Η ηθική αρετή για τον Αριστοτέλη είναι ουσιαστικά **φρόνηση** σε διάφορες μορφές και εκδοχές ανάλογα με τις περιστάσεις. Για τον λόγο αυτό άλλωστε ο Αριστοτέλης μιλά για τον φρόνιμο ως μέτρο και πρότυπο της αρετής. Με τη φρόνηση η ηθική αρετή γίνεται πλήρης, ολοκληρώνεται καθώς αποκτά πλήρως «λόγο», δηλαδή πρακτικό λόγο ο οποίος όχι μόνο καθορίζει το αγαθό κάθε φορά αλλά και **επιτάσσει την πράξη του, διαμορφώνει την επιθυμία του αλόγου**. Κατά την Αριστοτελική αντίληψη ο **φρόνιμος** διαθέτει μια φωτισμένη κριτική ικανότητα μέσω της οποίας διακρίνει τι πρέπει να θεωρηθεί ως αξιόλογο.

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΡΙΖΑ ΣΤΗ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

υποκείμενα: κειμήλιο, κοίτη, κοιτίδα, επικείμενος, κοιτάζω, υποκείμενο, κείμενο, κοιτώνας

βίον: διαβίωση, επιβίωση, βιώσιμος, βιοτικός, βιωτός, αβίωτος, βιοπάλη, βίοςφαιρα, αντιβιοτικό

χρήσις: χρεία, χρήση, χρήστης, χρηστός, χρήμα, χρηματίζω, χρηματιστής, χρηματικός, χρέος, χρηστικός, εύχρηστος, άχρηστος, χρήσιμος, χρησιμεύω, χρησιμοποιώ, κατάχρηση, ιδιοχρησία

δεόντως: δέηση, ενδεής, ένδεια, το δέον

ὀρέγεσθαι: ορεκτικός, ὀρεξη, ανόρεχτος

ἐπιστήμη: επιστημοσύνη, επιστημονικός, επιστήμων, επιστημονέστερος, ανεπιστήμων, επιστητέον, επιστητό, επισταμένως (= έμπειρα)

κτᾶσθαι: κτήμα, κτήση, κτήνος, κτητός, επίκτητος, κτητικός, κτήτωρ, ακτήμων, κεκτημένος

θησόμεθα: θημωνιά, θήκη, θετός, θέση, θετικός, θεσμός, θέμις, ανάθημα, πρόθημα, θώκος, εκτεθειμένος, προστιθέμενος

μέλλομεν: μέλημα, αμελλητί (αμέσως), μέλλον

πολιτεύσεσθαι: πόλη, πολίτης, πολίτευμα, πολιτειακός, πολιτευτής, πολιτισμένος, πολιτεία

διάξιν: αγωγή, αγωγός, αγωγήμος, αγωγή, αγών, αγέλη, άγημα, άμαξα, άξιος, άξονας, στρατηγός, πλοηγός, χορηγός, ουραγός, λοχαγός, παρείσακτος, εισακτέος κ.ά.

πλεονεκτημάτων: έξη, εξής, εφεξής, καθεξής, σχήμα, σχεδόν, σχέση, κάτοχος, πάροχος, ηνίοχος, εξοχή, παροχή, κατοχή, ανεκτός, ακάθεκτος, απρόσεκτος, ανεκτικός, καχεκτικός, καχεξία, ευεξία, απροσεξία, πλεονεξία, πολιούχος, ραβδούχος, πολιούχος, ταλαντούχος, αξιωματούχος, συνεχής, προσεχής, νουνεχής, ασυνεχής, εχέφρων, εχέμυθος, εχέγγυος

ήγεμονικωτέραις: αφήγηση, εισήγηση, αφήγημα, διήγημα, ηγεμόνας, ηγεμονία, περιηγητής, ανεκδήγητος, ανεξήγητος, επεξηγητικός, αφηγηματικός, διηγηματικός, εισηγητικός, επιβατικός, καθηγητής, πλοήγηση, ναυπηγός

ύπαρχούσαις: άρχομαι: αρχηγός, αρχαιρεσία, αρχιγραμματέας, αρχιτέκτονας, αρχιστράτηγος, χιλίαρχος, ταξίαρχος, πολέμαρχος, δήμαρχος, ίππαρχος, τριήραρχος, φρούραρχος, ναύαρχος, μοναρχία, ολιγαρχία, πειθαρχία, άρχοντας, αρχή, αρχείο, αρχιερέας, ύπάρχω, αρχέγονος, αρχαίος, αρχαιοπρεπής, αρχαιότροπος, αρχικός, άναρχος, απαρχή, αρχαιϊσμός, αρχαιότητα

δν: ουσία, όντως, ον, εσθλός, έτυμον (< ετυμηγορία, ετυμολογία), παρών, απών, περιούσιος, περιουσία

φύσιν: φυσικός, φυσιогνώστης, φυσιοδίφης, φυσιολατρία, φυσιοθεραπεία, φυσιολογικός, φυσιогνωμία, φυσιοκρατία, φυλή, φύλο, φυτό, φυσιολογία, φύομαι, φυτεύω, φυσικομαθηματικός, φυσιогνωμιστικός, φυσιοδιφικός, φυσιοκρατικός, φυσιολατρικός, φυτοκομικός, φυτολογικός, φυτοστόλιστος, φυτοφαγικός, φυτοφάγος, φυσικώς

δύναται: δύναμη, δυνάστης, δυναστεία, αδυναμία, αδυνατώ, αδύνατος

Άξονες συσχέτισης των Παράλληλων Κειμένων με το Κείμενο Αναφοράς

1. Πλάτων, Θεαίτητος 173e-174b

Ο Σωκράτης αναπαράγει μια αντίληψη τρέχουσα στην εποχή του, αλλά με διαχρονική ανθεκτικότητα: ο φιλόσοφος αποσύρεται και ζει συχνά έξω από την καθημερινότητα, σε ένα δικό του κόσμο. Ο ίδιος ο Σωκράτης έπεσε θύμα αυτού του στερεότυπου, όπως δείχνει η γελοιογραφική αναπαράστασή του από τον Αριστοφάνη στις Νεφέλες. Φυσικά, η απόσυρση του φιλοσόφου είναι συχνά φαινομενική: είναι η αποστασιοποίηση που επιτρέπει μια θέαση καθολική, μια διαρκή επιστροφή στον κόσμο και τον άνθρωπο ύστερα από μια πνευματική διαδρομή, χωρίς όμως αναγκαστικά να είναι αδύνατη η ενασχόληση με την καθημερινότητα και τις ανάγκες της.

[Ειδικότερα, το πείραγμα της γυναίκας από τη Θράκη, όταν εκείνος έπεσε στο πηγάδι κοιτώντας τα αστέρια, φανερώνει τον χλευασμό που επεφύλασσαν στους φιλοσόφους οι σύγχρονοί τους. Τους κατηγορούσαν για έλλειψη πρακτικής σκέψης και αδιαφορία για τα κοινά.]

3. Αριστοτέλης, Πολιτικά, Α 4.4-6, 1259a6-19

Η ιστορία του Θαλή αναδεικνύει τη διάκριση στόχων και του διαφορετικού τρόπου θεώρησης των πραγμάτων ανάμεσα σε μια θεωρητική και ελεύθερη γνώση ή σε μια γνώση με έμφαση στην εμπειρία

και στις πρακτικές ανάγκες. Πάντως κανένα από αυτά τα ανέκδοτα (βλ. και το παράλληλο κείμενο από τον Θεαίτητο) για τον Θαλή δεν πρέπει να θεωρείται ως αυστηρά ιστορικό. Δείχνουν πάντως πολύ γλαφυρά ότι αρκετά νωρίς οι Έλληνες έβλεπαν τον Θαλή ως τον τυπικό φιλόσοφο, αν και ο ίδιος ο Θαλής ήταν πασίγνωστος για τα πρακτικά του ενδιαφέροντα. Ο Πλάτων πάντως συνήθιζε να κοροϊδεύει τους Προσωκρατικούς.

3. Κωστής Παλαμάς, Ταμβοι και Ανάπαιστοι, 29

Στο συγκεκριμένο ποίημα αντανakλάται και πάλι ένα στερεοτυπικό δίπολο αρνητικό για τη φιλοσοφία: η αλήθεια δεν βρίσκεται στη (νοησιαρχική) φιλοσοφία αλλά στο βίωμα και μάλιστα στο συναισθηματικό βίωμα. Φυσικά, και με τη σειρά της, μια τέτοια θέση είναι ήδη θέση φιλοσοφική · και ως εκ τούτου χρήζει απόδειξης.

Για τη φιλοσοφία στην ποίηση ο Παλαμάς έχει πει: «είναι η ποίηση τέχνη, βέβαια, στις εντονότερες και τις βαθύτερες στιγμές της, φιλοσοφική, όμως πολύ διαφορετική από τη σκέψη μιας φιλοσοφίας καθαρής· ο ποιητής όσο κι αν συναπαντιέται διαβατικά, και στην ουσία και στη μορφή ακόμα, με το φιλόσοφο, η αλήθεια είναι πως, καλά καλά, διανοούμενος δεν είναι ούτε μεταφυσικός ούτε επιστημονικός, μα πως είναι, πραγματικά και απλούστατα, φιλόλογος». Κι ακόμα: «Άλλο η φιλοσοφική σκέψη κι άλλο η φιλοσοφική συγκίνηση. Ο σοφός φέρνεται από την πρώτη. Ο ποιητής, συχνά, δέρνεται από τη δεύτερη».

ΠΗΓΕΣ

Δρ. Ιωάννης Παναγιώτης Αμπελάς, Φιλοσοφικός Λόγος Αρχαία Ελληνική Γραμματεία Ο.Π. Ανθρωπιστικών Σπουδών Γ' Λυκείου

https://akisambelas.wordpress.com/g_lykeiou/archaia-ellinika-didagmeno-kai-adidakto/

Βασίλειος Μπετσάκος, Επιμορφωτικό Υλικό για τα Αρχαία Ελληνικά Γ' Λυκείου

https://filologika.gr/wp-content/uploads/2019/06/22-0255-01_Archaia-Ellinika_G-Lykeiou_Fakelos-Ylikou.pdf

Αρχαία Ελληνικά. Φιλοσοφικός λόγος, Γ' Γενικού Λυκείου Ομάδας Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών, ΟΕΔΒ

Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής Μ. Τριανταφυλλίδη

http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/index.html